

NATURPHILOSOPHIE LA FREUD

Arina ANTOCI

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Freud inquiries are emphasizing the expediency of extrapolation of methods of natural sciences on subjects and phenomena of spirit. This expediency consists of formation of an opportunity of revealing objective and natural that up to recent was considered absolutely subjective and idiomatic. The present article explores the dimensions of Freudian theory and helps to better understand the challenges of psychoanalysis explorations of human nature.

După Freud... nu vom înțelege această formulă ca pe o constatare că Freud este „depășit”; dacă trebuie să facem o constatare, ea ar invita nu la depășire, ci la lectură. Căci, în Franța cel puțin, Freud a fost cunoscut, vreme îndelungată, mai ales prin intermediul opozanților săi: începând cu insulta și sarcasmul, continuând cu grija de a alege grâul de neghină și sfârșind cu acceptarea, dublată însă de intenție explicită de reformă (spunem ca filosofi, ceea ce Freud, nedesprins de o inocență învechită, voia să spună). Chiar printre psihanalisti, fidelitatea proclamată nu era întotdeauna fără echivoc: de exemplu, o manieră de a-l refuza pe Freud a fost denunțarea sau punerea între paranteze a pasiunii lui speculative și limitarea aportului său la o tehnică terapeutică, aceasta fiind izolată astfel în cadrul unui limbaj tot mai ermetic care făcea ilizibilă, la acea vreme, literatura psihanalitică. Lucrurile s-au schimbat: de câțiva ani încoace, edificiul și persoana lui Freud încep să își recapete statura.

Dar nu trebuie să uităm această reticență. Dacă a fost nevoie de atâta timp pentru ca descoperirea freudiană să nu mai fie negată sau minimalizată, să nu mai fie deformată pentru a merita acceptarea de către filosofi și să fie recunoscută în sensul descentrării în care s-a plasat Freud de la bun început, aceasta reprezintă un fapt suficient de masiv pentru a nu-i ignora semnificația, chiar dacă ne se mai află în prim-plan. Cu atât mai mult cu cât destinul opus în aparență, cel de entuziasm, de adoptare imediată în cadrul ideologiei, așa cum l-au constatat mulți observatori în SUA, face figura de destin complementar. Într-adevăr, există multe moduri de a fi după Freud, ca și a fi după o analiză proprie. Când Freud îl regăsește, peste 15 ani, pe micul Hans – pe care-l însoțise în explorarea profundă a unei lumi interioare pline de zgomot și frenezie – și caută să vadă cea mai rămas din întâlnirea lor, își răspunde: nimic. Hans a uitat tot. Aparent, astăzi o analiză personală nu se uită; se închide gura unui interlocutor, i se spune: „știu ce vorbesc, doar am fost analizat”. Denegarea inconștientului, cu siguranță mai puțin înduioșătoare decât cea a lui Hans: analizantul devine omul puternic ce se instituie fără jenă drept model.

Ambele anecdote sunt grăitoare. Ele ne arată că situându-te după, riști să-ți sporești ignoranța, să fii mai puțin deschis decât înainte. Căci, în nevroză, adevărul se afirmă, chiar dacă într-o formă deplasată, discordantă; dar într-o „adaptare” care se sprijină pe psihanaliză doar pentru a întări refularea sau imaginea de sine, nu mai este perceput semnul dorinței, ci instalarea apărării.

Am putea spune la fel despre un anumit mod de a înțelege câștigul psihanalitic. Și aici descoperirea ar rămâne în spate, ca un lucru încheiat: analiza n-ar fi decât organizarea unei cunoașteri. Totuși, primul efect al experienței analitice – fie ca analizat, fie ca analist – este tocmai de a respinge o astfel de schemă experimentalistă, iar aceasta nu numai fiindcă o asemenea relație intersubiectivă extremă este marcată de neprevăzut, ci fiindcă sunt puse în joc lucruri care, prin însăși natura lor, scapă conceptualizării și derutează cunoașterea. Când Freud, la sfârșitul vieții, abordează încă o dată problema transferului, o face, în primul rând, pentru a sublinia stranietatea fenomenului. Și noi ar trebui să regăsim, ca la început, pentru a detecta mai bine ireducibilul, stranietatea a ceea ce mânuim (mai bine plasați, poate, prin aceea doar că am putea reliefa ca modele, noțiuni și ipoteze din aparatul conceptual al lui Freud; restituindu-le astfel funcția de metaforă). Multă vreme, am parcurs calea inversă, din dorința de a integra psihanaliza, fără să ne punem în cauză categoriile: de exemplu, definind inconștientul ca un efect al relei credințe sau ca loc al implicitului, refularea ca operație intențională, transferul ca supraviețuire a sentimentelor condiționate sau modelate în copilărie. Astăzi însă nu mai este necesar să demonstrăm extraordinara aplatizare suferită de discursul freudian.

Cu toate acestea, să nu imputăm totul „rezistenței”: există, incontestabil, o dificultate particulară în a face sensibilă inteligibilă realitatea psihanalitică. Se va susține că nimeni nu mai poate contesta un anumit număr de date. Dar imediat apare necesitatea interpretării, dincolo de cunoașterea pozitivă: de exemplu, că psihanaliza

transformă, în extensie și în înțelegere, sexualitatea, fie; ce o autorizează însă să găsească tocmai în avatarurile ei, mai degrabă decât în economia și maturația nevoilor, linia frântă a unei progresii, să vadă în ea obiectul electiv al refulării? Tot așa, este foarte clar că studiul mecanismelor visului în Traumdeutung are adevărul său intrinsec, dar acesta nu dobândește o perspectivă psihanalitică decât cu ipoteza echivalenței structurale și funcționale dintre vis și simptom și cu referință la concepția metapsihologică subiacentă: ce statut să-i atribuim dorinței inconștiente care vine să se îndeplinească în vis și care reprezintă realitatea psihică prin excelență? Observatorul este silit să devină filosof. Cât privește valoarea centrală pe care psihanalizii o acordă complexului Oedip în însăși constituirea subiectului uman, ea ar rămâne literalmente de neînțeles, dacă ne-am limita la un nivel etologic, care nu ar lua în considerare decât interacțiunea individului cu anturajul său familial și social.

Poate că începem să realizăm obstacolele intrinseci proiectului de a scrie despre psihanaliză. Să le semnalăm mai întâi pe cele evidente: analistul este direct tributari unui limbaj, cel al lui Freud, care n-a putut să dea sens unui domeniu până atunci inaccesibil (cel puțin filosofic) decât acoperindu-l cu o grijă conceptuală și semantică mai complexă, mai mobilă și mai diversificată decât se crede în general. În același timp, toată „știința” sa are ca pământ natal, dacă nu ca frontiere, o experiență singulară, ireductibilă la o alta, progresivă și niciodată încheiată, care înrudește psihanaliza cu inițierea (oricât de ostili am fi față de recursul la prestigiul comunicabilului). Analistul s-ar afla deci închis de două ori, într-un limbaj și într-o experiență.

Fără îndoială, nu e bine spus. De fapt, raportul dintre cele două aspecte nu este de exterioritate. Limbajul, aici încă și mai puțin un instrument, este coextensiv unei experiențe care nu reprezintă altceva decât locul de intersecție a unei serii de discursuri (conștient, inconștient; al analizatului și al analistului). Pe de altă parte, a insista, lucru indispensabil, asupra caracterului specific al experienței analitice (care face din analiza numită dialectică momentul major al formării analistului) poate fi echivoc, fie că găsim aici pretextul să ridicăm în slăvi posibilitățile excepționale de comunicare, ba chiar de empatie, oferite de o astfel de întâlnire, fie că ne referim la o concepție de tip inductiv ce ar defini relația terapeutică drept o experiență controlată, plecând de la care am putea risca, nu fără pericol, o extrapolare în domeniul străine psihanalizei propriu-zise. Dar atunci nu am mai putea să dăm seama atât de invenția psihanalizei, cât și de cercetările lui Freud, a căror varietate de interese ilustrează credința sa în posibilitatea de a decela și analiza activitatea inconștientului în domeniul artei, al antropologiei sau al vieții cotidiene. El a avut întotdeauna o fecunditate a schimbului între experiența sa de clinician și cea de cititor, între destinul său personal și aventura sa speculativă, iar acest schimb nu s-a redus niciodată la transpunerea noțiunilor, descoperirea și validarea acestora fiind permise doar de către experiența terapeutică. El specifică undeva că distincția dintre psihanaliza medicală și cea aplicată, dacă este practică, nu este mai puțin incorectă: „adevărata linie de clivaj se află între psihanaliza științifică și aplicațiile ei, atât medicale cât și extramedicale”.

Realitatea psihanalitică este așadar una care provoacă instalarea unei anumite situații, definite conștient prin regula de a spune tot și prin dezvoltarea transferului, situație care s-a dovedit aproape spontan a fi înrudită profund cu obiectul investigației; pe de altă parte însă, este imposibil să limitezi la această situație – oricât ar fi ea de aptă să limiteze emergența inconștientului, în consecință și autonomia lui, și să condiționeze astfel transformările interne – valoarea de utilizare a legilor, proceselor și relațiilor care sunt descoperite aici. Contradicție aparentă, departe de a fi insurmontabilă: ea este cea a oricărei științe aflate la început.

În psihanaliză însă, ea se amplifică (și acesta este obstacolul major al încercării de a exprima esențialul realității psihanalitice în limbajul comun), în măsura în care regiunea ființei pe care Freud a scos-o din noapte și căreia ne este atât de dificil să-i atribuim un statut ontologic are eficacitate structurantă tocmai datorită latenței sale: ea este transindividuală și presubiectivă, transtemporală sau în afara seriei temporale a evenimentelor, lăsând conștiința, dacă nu fără cunoaștere, cel puțin fără priză. Știința psihanalitică nu poate avea așadar drept scop (oare Freud nu propunea de la bun început surmontarea contradicției inerente din chiar termenii proiectului de edificare a unei științe a inconștientului?) rezumarea și cu atât mai puțin inventarierea unei realități ale cărei efecte multiple și repetate analistul se sesizează în detaliu în timpul curei, dar al cărei limbaj, odată supus exigențelor raționalității – care este atât în legile, cât și în exercitarea ei, foarte diferită de logica inconștientului – furnizează echivalențe cu dificultate. Dificultate despre care realizăm că nu este una teoretică atunci când ne propunem, de exemplu, ca dincolo de relatarea lineară a ședințelor să comunicăm structura și derularea unei analize.

Numai că ceea ce se enunță la Freud și în experiența instituită de el începe să-și arate efectele în cultura noastră: sentiment evident pentru mine, dar pe care psihanalistul angajat total în practica sa poate să nu-l mai încerce; cât despre cel ce apreciază psihanaliza din afară, ca pe un obiect oferit investigației științifice, ca pe

o problemă ridicată reflecției filosofice, dacă nu ca pe un mit care a reușit, el se referă prin poziția sa, ca să nu pomenim nimic despre cecitatea sa, la un anumit tip de abordare a realului, fundament al unei anumite cunoașteri și al unui anumit limbaj, care îi fac dificil accesul la modul de a fi al inconștientului. Tot mai des, psihanalistul este lăsat să vorbească, încă o dovadă că, mai mult solicitat decât auzit, el comunică prost cu contemporanii săi... Eșec cu care ar fi grav să se acomodeze, deoarece psihanalistul este, dacă nu interpretul veridic, măcar martorul a ceea ce vorbește în noi, prin noi, fără știrea noastră, și el știe datorită profesiei sale cât de mult îi costă pe oameni – suferința proprie sau provocată altora – a nu vrea, a nu putea să audă.

Referințe:

1. Adler A. Cunoașterea umană. - București: IRI, 1996. - 273 p.
2. Assoun P. Freud, filosofia și filosofii. - București: Trei, 1995. - 210 p.
3. Freud S. Cazul micului Hans. - București: Trei, 1995. - 118 p.

Prezentat la 30.05.2009